

of Ukraine in the second half of XIX – early XX centuries have been analyzed. It was found that this question was partially reflected in the present historical and historical-pedagogical scientific search. The analyzed scientific researches don't provide a clear understanding of how the qualified personnel for actual Southern Ukraine industries were prepared, and what organizational and pedagogical features were typical for different types of lower vocational schools.

Key words: *South Ukraine, Tavriyska Province, Kherson Province, skilled workers, lower vocational education, commercial education, agricultural education, nautical education, craft education.*

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК 81'243-112(477)»18/19»(045)

Н.В.ГОНЧАРЕНКО,
аспірантка
(м.Умань)

Історіографія дослідження проблеми викладання іноземних мов у контексті розвитку реального напрямку вітчизняної освіти (друга половина XIX – початок XX століття)

Здійснено історіографічний огляд джерел та з'ясовано стан дослідження проблеми викладання іноземних мов у контексті розвитку реального напрямку вітчизняної освіти другої половини XIX – початку XX століття. Виявлено, що вчені у своїх розвідках приділяли увагу таким питанням досліджуваної проблеми, як: історії розвитку середньої школи; реформуванню освітньої системи; становленню та функціонуванню реальних училищ; переваг класичної та реальної освіти; методиці викладання окремих предметів у реальних училищах; вдосконаленню навчального процесу; висвітленню поглядів педагогів на початкову і середню освіту; аналізу дискусій навколо класицизму і реалізму та проектів статутів гімназій; процесу запровадження і поширенню іноземних мов у різних типах середніх навчальних закладів; історії становлення організаційних засад, змісту і форм підготовки вчителя іноземної мови.

Ключові слова: *реальні навчальні заклади, іноземні мови, класична освіта, реформування освітньої системи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Спрямованість України на входження до європейського простору, вступ до Болонського процесу акцентують значущість навчання іноземних мов з використанням усіх ефективних теоретико-практичних напрацювань у цій сфері. В історії становлення й розвитку вітчизняної школи організоване навчання іноземних мов тривалий час здійснювалося в межах гімназичної освіти, оскільки гімназії являли собою провідний тип навчальних закладів, які забезпечували середню освіту. Водночас, з другої половини XIX ст. з'являється новий тип закладів середньої освіти – реальні училища, в яких, на відміну від класичних, де вивчалися стародавні мови, і зовсім не вивчалось природознавство і хімія, досить ґрунтовно вивчалися природознавство, хімія, дві нових мови і жодної стародавньої. З перших кроків створення цих навчальних закладів нові іноземні мови становили основу формування навчальної програми, утім аналіз історичної та педагогічної думки свідчить про те, що спеціального вивчення науковцями витоків, обґрунтування, організації навчання мов у реальних училищах не проводилося.

Аналіз досліджень і публікацій... Серед дослідників, які прямо чи опосередковано вивчають проблеми організаційно-педагогічних засад викладання іноземних мов у закладах реальної освіти другої половини XIX – початку XX ст. слід назвати: І.Альошинцева, Є.Варона, Г.Веделя, І.Глівенка, О.Логінової, О.Миролюбова, П.Нея, С.Петруніна, В.Раушенбаха, І.Рахманова, С.Рождественського та ін. У добу незалежності України це дослідження Н.Борисової, А. Долапчі, І.Мозгової, О. Місечко та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити історіографічний огляд джерел та з'ясувати стан дослідження проблеми викладання іноземних мов у контексті розвитку реального напрямку вітчизняної освіти другої половини XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу... Історіографічний аналіз літератури, у якій висвітлюються проблеми, що стосуються історії викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах, дав змогу на перетині проблемно-тематичного й хронологічного підходів виділити три групи праць.

До першої групи віднесено дослідження, що стосуються історії становлення і функціонування реальної освіти. Основними типами навчальних закладів реальної освіти були реальні гімназії (1864–1872) та реальні училища (1872–1917).

У працях першої половини XIX ст. зміст, завдання становлення реальної освіти розглядалися у

розрізі реформування гімназійної освіти у Російській імперії в цілому, дискусії щодо переваг класичної чи реальної освіти зокрема.

У 1871р. з'являється праця О.Летнікова, прочитана на урочистому акті Імператорського Московського технічного училища і видрукувана окремим виданням під назвою «О системах реального образования». Промовець зробив екскурс в історію європейської реальної освіти, щоб простежити «...історично, як виникла і поступово зміцнювалася думка про реалізм в освіті, через які фази вона проходила, в якому вигляді вона здійснювалася в Європі» [28, с.18].

Справа реальної освіти і її організація – відповідь на виклик ХІХ століття. Для підтвердження думки наводяться дані: у Пруссії менш ніж за 40 років кількість реальних училищ зростає до 157, в яких у 1869р. навчалася вже понад 31 тис. учнів. Таким чином, кількість реальних і промислових училищ в Німеччині перевершила кількість класичних. Автор намагався обґрунтувати «ідеал нової реальної школи» в Росії, яка тоді, починаючи з середини 60-х років впроваджувалася міністром народної освіти Д.Тостим у контекст освітньої реформи, що дістала назву «толстовської».

На думку проф. О.Летнікова, приклад Німеччини спонукає росіян задуматись над досвідом європейських народів. На відміну від країн Європи в Росії надто довго дискутують з приводу того, якій освіті надати перевагу: реальній чи класичній. У дискусіях часто лунає теза, що реальна освіта підриває класичну школу. Таку думку він вважає безглуздою [28, с.81].

У 1872 р. «Журнал министерства народного просвещения» надрукував велику статтю І.Штейнмана «Мнения иностранных педагогов в Северной Германии, Бадене, Виртемберге и Бельгии о проекте устава реальных училищ в России» [38]. Зрозуміло, що ця стаття, надрукована в офіційному друкованому органі Міністерства народної освіти, була підготовлена автором на замовлення того ж відомства. Автор відстоював освітні реформи Д.Толстого, зокрема, запровадження в Російській імперії реальних училищ на зміну реальних гімназій.

Отже, публікація І.Штейнмана була спрямована на підтримку офіційної політики держави щодо запровадження реальних училищ на зміну реальним гімназіям.

З цілою низкою статей в кінці 60-х – в 70-х рр. на захист класичної гімназії і заперечення реальної гімназії виступив М.Катков – публіцист, видавець часопису «Русский вестник» і головний редактор «Московских ведомостей», які пізніше були видані окремою книгою «Наша учебная реформа» (1890) [17].

Публікація М.Каткова дає можливість відчутти дух боротьби того часу між прибічниками класичної і реальної освіти, зрозуміти процеси, що супроводжували становлення і розвиток реальних училищ.

У 1890 р. в Росії з'явилась праця вже згаданого доктора теології і філософії В.Шпродера «Гимназии и реальные училища. Воспитание и обучение». Автор присвячує її методиці викладання окремих предметів, в тому числі і в реальних училищах. Враховуючи, що основою розвитку реальних училищ в Росії стали такі навчальні заклади в Німеччині, праця дає нам уявлення про зміст навчального процесу в реальних училищах [37].

Важливою для нашого дослідження є аналітична праця А.Масловського «Русская общеобразовательная школа. Мысли отца семейства по поводу предстоящей реформы средней школы» (1900). Автор піддає аналізу реформи в освіті, починаючи з 1828р. Особливо багато уваги він приділяє «толстовській реформі». На його думку, класична гімназія і реальне училище, влаштовані за програмою Д.Толстого, не задовольняють загальноосвітніх потреб молоді й суспільства. Він вважає, що поділ загальноосвітньої школи на класичну і реальну нічим не виправданий. Державна загальноосвітня школа повинна бути розрахована на потреби в освіті більшості учнів, а не осіб, поставлених в особливо сприятливі умови. Класицизм, як загальноосвітня система, виявився неспроможним, тому підлягає усуненню. На думку А.Масловського, фундаментом єдиної загальноосвітньої школи, повинні стати рідна мова та живі іноземні мови [24].

Тоді ж з'являється праця І.Андрієвського «Классическое и реальное образование» (1900), у якій автор відстоює принципи класичної освіти і виступає проти єдиної школи [3].

Історії розвитку середньої школи в Росії була присвячена стаття В.Більбасова «Средняя школа в России тридцать лет назад» (1900), яка дає можливість порівняти різні погляди на розвиток реальної освіти [5].

У 1902 р. до сторіччя діяльності Міністерства народної освіти вийшла велика праця С.Рождественського «Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения», де на матеріалі, що ґрунтується переважно на першоджерелах, викладені факти щодо розвитку освіти, в тому числі і реальної, за столітній період [32].

Автор Є.Синицький в журналі «Вестник воспитания» змістив великий матеріал під назвою «Из истории министерства народного просвещения» (1903), в основу якого була покладена праця С.Рождественського. Проте автор статті впорядкував матеріал, що стосується безпосередньо середньої освіти, додавши свої коментарі та аналіз [33].

Проблемам реформування середньої школи присвятив свою розвідку приват-доцент Т.Локоть «Классицизм и реализм (Основные вопросы реформируемой школы)» (1903), висловивши думку, що реформа середньої школи має піти по шляху реалізму. «Вона повинна, – писав він, – поставити своїм головним завданням розвиток і посилення реальних методів і прийомів викладання; збільшення і розширення тих предметів, зміст яких найбільше відповідає реальним методам і прийомам викладання». Він також звертається до історії розвитку реальної освіти, починаючи з 30–40-х років XIX ст. і намагається довести необхідність відповідно до вимог часу реального напряму в освіті [20].

Надзвичайно змістовним є дослідження С.Степанова «Обозрение проектов реформы средней школы в России, преимущественно в последнее шестилетие (1899–1905гг.)» (1907), присвячене аналізу реформ здійснюваних за часів міністрів М.Боголепова, П.Ванновського, В.Глазова, Г.Зенгера та на конкретних документально підтверджених фактах автор розкриває хід реформаційних процесів у вказаний період, що дає можливість вивчити всі його особливості, зокрема в галузі реальної освіти, відповідно до освітньої політики кожного з міністрів [35].

Як важливий документ відтворення епохи початку XX століття є для нашого дослідження праця М.Куплетського «Общеобразовательная школа в русском государстве», де автор образно описує стан тогочасної середньої школи, аналізує, що зроблено для загальноосвітньої школи, що треба зробити для вдосконалення навчального процесу. Книга має тенденційний характер, але тим вона і цінна, що допомагає побачити різні підходи до побудови загальноосвітньої середньої школи, до яких автор відносить і реальні училища [19].

Як бачимо, на початку XX ст. з'являються праці, які глибше аналізують освітні процеси в історичній ретроспективі. Крім згаданих уже, до таких належить праця М.Ковалевського «Средняя школа» (1909), де автор аналізує діяльність міністрів Д.Толстого, С.Сабурова, О.Ніколаї та І.Делянова. Він шукає причини провалу «толстовської реформи», неспроможність С.Сабурова, О.Ніколаї, І.Делянова здійснити справжню реформу середньої освіти. Праця М.Ковалевського надзвичайно цікава самостійністю і об'єктивністю поглядів автора на процеси в освіті, які відбувалися в 70–90-х роках XIX ст. [18].

Життя середньої школи, в неспокійні 1905–1906рр. описує С.Знаменський у книзі «Средняя школа за последние годы. Ученические волнения 1905–1906г. и их значение» (1909). Автор звинувачує Міністерство народної освіти у сплеску учнівських заворушень, що охопили тоді всю Російську імперію [15].

Своєрідною хронікою становлення і розвитку середньої освіти в Росії є велика праця І.Альошинцева «История гимназического образования в России (XVIII и XIX века)» (1912). Автор надзвичайно ретельно, описує хід реформування гімназій протягом двох століть, використовуючи при цьому спогади, документи, статті, що надає його праці достовірності і робить її джерелом для нашого дослідження [1].

Надзвичайно важливою для розвитку педагогічної науки є праця видатного вченого педагога П.Каптерева «История русской педагогики» [16]. Автор подає аналіз розвитку вітчизняної педагогічної думки, починаючи з братських шкіл і до початку XXст. Він висвітлив погляди М.Корфа, М.Пирогова, Д.Писарева, В.Стоюніна, Л.Толстого, К.Ушинського та ін. на розвиток початкової і середньої школи. Окремий розділ присвячується дискусії про класицизм і реалізм [16].

Починаючи з 1913 по 1917р. публікується цілий ряд праць і статей, автори яких в контексті історії розвитку середньої освіти шукають вихід із кризи, яка охопила школу в цей період. Це був складний час для країни і для освіти. Соціальна і політична нестабільність, зростання незадоволення населення, повсюдні заворушення, нові вимоги до освіти, змушували шукати радикальних підходів до реорганізації середньої школи. Останнє знаходить відображення у відповідних працях, зокрема і в працях О.Лотоцького «За родную школу» (1910), С.Ананьїна «Очерки по педагогике средней школы» (1914), О.Мусіна-Пушкіна «Некоторые общие соображения по вопросу о задачах низшего, среднего и высшего образования» (1914); О.Мусіна-Пушкіна «Среднеобразовательная школа в России и ее значение» (1915); В.Науменка «Проект реформы средней школы» (1916) [2; 21; 26].

Все, що було написано про розвиток реальної освіти до 1917р., має одну спільну особливість: автори і фундаментальних досліджень, і статей були свідками реформ в освіті: вони або впроваджували їх, або користувалися документами, матеріалами, створеними в тій державі, в якій вони народилися, вирости, працювали. У 1917р. після жовтневого перевороту реальні училища були скасовані і більше не відновлювалися.

Післяжовтнева література не дуже багата відомостями про становлення та розвиток реальної освіти: нові часи покликали до життя і нові форми освіти. До важливих праць цього періоду можна віднести «Історію російської соціалістичної педагогіки до Великої Жовтневої революції» Є.Мединського (1938) [25].

У 1950р. з'являється праця Ш.Ганеліна «Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX века», яка не дивлячись на політичну заангажованість і класовий підхід до викладення матеріалу, досить об'єктивно висвітлює історію створення і функціонування реальних училищ в контексті освітніх реформ [12].

Багатою на фактичний матеріал щодо проблем реформування школи є праця В.Смірнова «Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIXв.» (1956). Автор розглядає надзвичайно цікавий період в історії розвитку реальної освіти за часів керування Міністерством народної освіти О.Головніним (I пол. 60-хр.). Аналізує дискусії навколо реальної і класичної освіти, проектів статутів гімназій тощо. Ця праця містить важливий матеріал, що дає змогу об'єктивно розглянути становлення реальної освіти в означений період [34].

У 1976р. з'являється колективна фундаментальна праця за редакцією О.Піскунова «Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX века». Автори аналізують суспільно-педагогічний рух і реформу народної освіти, пояснюють принципи урядової політики в галузі середньої освіти та педагогічної думки народів СРСР у другій половині XIX ст. Робота також написана у дусі марксистсько-ленінської ідеології і має класовий характер [29].

Більш об'єктивний характер у висвітленні розвитку середньої школи мають «Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XXв.» за редакцією Е.Дніпрова. Однак автори і тут ще не були позбавлені аналізу з партійно-класових позицій. Проблеми реальних училищ було приділено мало уваги [30].

Внеском у розвиток української історії педагогіки стала праця «Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933рр.» за загальною редакцією О.Сухомлинської. Це була одна з перших праць, де автори на фактологічному матеріалі здійснили глибокий аналіз побудови початкової і середньої школи безпосередньо в Україні в означений період [27].

Проблемам історії середньої освіти присвячені «Очерки истории отечественного образования XIX – XX веков» М.Богуславського (2002), питання національної освіти розглядає Н.Побірченко в монографії «Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина XIX – початок XX століття)» (2002) [6; 31].

У 2008р. з'явилися дві монографії, що розглядають проблему розвитку і становлення середньої освіти саме в Україні. Маємо на увазі монографії Л.Березівської «Реформи шкільної освіти в Україні у XX столітті» та Л.Гаєської «Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX – початок XX століття)» [4; 11].

До *другої групи* належать праці російських та українських авторів, які в різний час, починаючи з другої половини XIXст., розглядали процес запровадження й поширення іноземних мов (стародавніх – класичних і нових – західноєвропейських) та методики їх навчання на тлі історії розвитку різних типів середніх навчальних закладів.

Так, у другій половині XIX ст. П.Капніст, С.Любомудров, Л.Явдик у своїх роботах обґрунтовували класицизм як невід'ємну складову гімназичної освіти, наполягали на реставрації класичної школи та розробляли конкретні рекомендації щодо викладання класичних мов у гімназіях наполягаючи на зменшенні кількості навчальних предметів. Водночас І.Дрбоглав, Е.Ердманн, Г.Недлер, П.Первов, А.Семьонов, К.Фогт, Г.Шульц та інші акцентували увагу у своїх публікаціях на розробці теоретичних і практичних питань методики викладання латинської, грецької, французької мов, висвітлюючи власний досвід їх викладання, організацію різних форм навчальної роботи, забезпечення засвоєння передбаченого програмою змісту їх навчання.

У вітчизняних педагогічних періодичних виданнях активно розпочався обмін думками з приводу практичного і теоретичного значення іноземних мов як предмета шкільного викладання (І.Бодуен-де-Куртене, 1906), кількості і розподілу навчальних годин, необхідних для вивчення нових мов у школі, особливостей початкового ступеня навчання іноземних мов, необхідності введення поділу класів на групи (Е.Лямбек, 1907), новітніх методів навчання нових мов (П. Жакмон, 1906; О.Слагін, 1911; Е. Лямбек, 1911; В. Волинцевич, 1911), ролі підручника граматики в новій школі (К. Тіандер, 1911), співвідношення класної і домашньої роботи, підтримання інтересу учнів до вивчення іноземної мови, шляхів покращення викладання у молодших і старших класах (В.Волинцевич, 1911) тощо [7; 8–10; 13; 14; 22–23; 36].

У радянській історико-педагогічній науці проблемі викладання іноземних мов присвячували праці Ш.Ганелін, Н.Константинов, В.Лапчинський, Є.Мединський, В.Смірнов. У 30–50-ті рр. XX ст. з'явилися перші спеціальні дослідження про викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах дореволюційного періоду. Л.Левенстерн (Історія методичних напрямів у навчанні іноземних мов в Росії у другій половині XIX ст. (60–80 рр.) і їх висвітлення в навчальній літературі, 1953), В.Рахманов (Нариси історії методів викладання нових іноземних мов, 1949), І.Турук (Російські революційні демократи і прогресивні педагоги 60–70-х рр. про навчання іноземних мов, 1955) звернулися до досвіду навчання іноземних мов, здійснивши глибокий аналіз методів їх

викладання. К.Ганшина (Методика викладання французької мови, 1946) узагальнила досвід навчання французької мови. У роботі П.Жураковської розглянуті основні питання викладання німецької мови у середній школі. А.Миролюбов вивчив методи викладання нових іноземних мов. Якщо до середини 30-х років в дослідженнях перебільшували негативні оцінки дореволюційної педагогіки, в тому числі і в аспекті викладання іноземних мов, то у другій половині 30-х – у 50-х рр. уже стали позитивно оцінюватися методологічні підходи до організації процесу навчання іноземних мов, але без аналізу його культурологічного змісту.

У 60–80 рр. ХХ ст. основний акцент у дослідженнях робився на розкритті позитивного потенціалу змісту і форм навчання: В. Раушенбах (Краткий обзор основных методов преподавания иностранных языков с I по XX век, 1971); І.Рахманов (Основные направления в методике преподавания иностранных языков в XIX–XX вв., 1972); Г. Ведель (Из истории методов преподавания иностранных языков, 1979); С.Ніконова (У истоков советской методики обучения иностранным языкам, 1969) та ін.

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. з'являються роботи спеціально присвячені осмисленню викладання давніх і нових іноземних мов як основних предметів гуманітарного циклу у середніх навчальних закладах дореволюційного періоду.

У цьому контексті заслуговують праці російських дослідників М.Ветчиної, Л.Нікшикової, А.Камізіної, С.Максимової, О.Попової. Ними були підготовані й захищені дисертаційні праці: «Становлення і розвиток іншомовної підготовки в школі дореволюційної Росії» (А.Камізіна), «Тенденції розвитку викладання давніх мов у російській класичній гімназії XIX – початку ХХ ст.» (С.Максимова), «Історико-педагогічні основи викладання іноземних мов у Росії XIX – початку ХХ ст.» (Л.Нікшикова), «Культурологічні функції вивчення іноземних мов у вітчизняній гімназії, друга половина XIX – початок ХХ ст.» (О.Попова), а також докторська дисертація М.Ветчиної «Теорія і практика іншомовної освіти у вітчизняній педагогіці другої половини XIX – початку ХХ ст.».

У добу незалежності України це дослідження Н.Борисової «Теоретичні й методичні засади навчання іноземних мов у школах України (1917–1933 рр.)» (2004) та А.Долапчі «Теорія і практика навчання іноземних мов як складової змісту гімназичної освіти другої половини XIX – початку ХХ століття» (2008).

У працях *третьої проаналізованої нами групи* висвітлюється безпосередньо історія становлення організаційних засад, змісту і форм підготовки вчителя іноземної мови, особливості діяльності навчальних закладів цього профілю. Серед історичних розвідок українських авторів останнього десятиліття можна назвати кандидатські дисертації дослідниць Н.Борисової «Теоретичні й методичні засади навчання іноземних мов у школах України (1917–1933 рр.)» (2004) та А.Долапчі «Теорія і практика навчання іноземних мов як складової змісту гімназичної освіти другої половини XIX – початку ХХ століття» (2008), у яких проблема підготовки вчителів іноземних мов розглядається у загальних рисах і в той період, коли ця підготовка ще не набула ознак системи. Заслугове на увагу докторська дисертація О.Місечко «Формування системи професійної підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (1900–1964 рр.)» (2011).

З російських авторів слід згадати працю О.Миролюбова «История отечественной методики обучения иностранным языкам» (2002), де ця проблема побіжно окреслена, докторську дисертацію М.Ветчиної «Теория и практика иноязычного образования в отечественной педагогике второй половины XIX – начала XX века» (2009).

Висновки... Отже, вивчення різних аспектів діяльності закладів реальної освіти дозволив визначити, що організаційно-педагогічні основи викладання іноземних мов у контексті розвитку реального напрямку вітчизняної освіти другої половини XIX – початку ХХ ст. не ставали предметом спеціального дослідження. Більшість праць залишають поза увагою питання форм і методів викладання іноземних мов як окремих компонентів змісту реальної освіти та, відповідно, обмежують можливість використання позитивних надбань педагогічного досвіду у практиці сучасної школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алешинцев И. История гимназического образования в России (XVIII и XIX века) / И. Алешинцев. – СПб. : Изд-е О.Богдановой, 1912. – 346 с.
2. Ананьин С. А. Очерки по педагогике средней школы / С. А. Ананьин // Журнал Министерства Народного Просвещения. – Ч. 49. – 1914. – С. 56–93.
3. Андреевский И. С. Классическое и реальное образование / И. С. Андреевский. – Глухов : Изд-во И.Шумацкого, 1900. – 52 с.
4. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : [моногр.] / Л. Д. Березівська. – К. : Фенікс, 2008. – 405 с.
5. Бильбасов В. Средняя школа в России тридцать лет назад / В. Бильбасов // Русская школа. – №4. – 1900. – С. 28–49.

6. Богуславский М. В. Очерки истории отечественного образования XIX–XX веков / М. В. Богуславский. – М. : Изд-во Московского Культурологического лицея №1310, 2002. – 96 с.
7. Бодуэн-де-Куртенэ И. Значение языка как предмета изучения / И. Бодуэн-де-Куртенэ // Русская школа. – СПб., 1906. – Т. II. – май-август. – С. 69–79.
8. Волынцевич В. На поворотной точке в преподавании иностранных языков / В. Волынцевич // Педагогический сборник. – СПб., 1911. – май. – I–VI. – С. 576–594.
9. Волынцевич В. На поворотной точке в преподавании иностранных языков / В. Волынцевич // Педагогический сборник. – СПб., 1911. – август. – VII–XII. – С. 137–159.
10. Волынцевич В. На поворотной точке в преподавании иностранных языков / В. Волынцевич // Педагогический сборник. – СПб., 1911. – ноябрь. – VII–XII. – С. 219–237.
11. Гаевська Л. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою в Україні (друга пол. XIX – поч. XXст.) : [моногр.] / Л. А. Гаевська. – Умань : СПД Жовтий, 2008. – 332 с.
12. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX века / Ш. И. Ганелин. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1954. – 302 с.
13. Елагин А. По поводу статьи г. Лямбека «О преподавании иностранных языков» / А. Елагин // Педагогический сборник. – СПб., 1911. – VII–XII. – С. 543–548.
14. Жакмон П. О преподавании французского языка в средней школе / П. Жакмон // Русская школа. – СПб., 1906. – Т. II. – № VII–VIII. – С. 264–272.
15. Знаменский С. Средняя школа за последние годы. Ученические волнения 1905–1906 г. и их значение / С. Знаменский. – СПб. : Типография Б.Вольфа, 1909. – 294 с.
16. Каптерев П. Ф. История русской педагогики / П. Ф. Каптерев // Педагогика. – 1996. – №1. – С. 50–60.
17. Катков М. Н. Наша учебная реформа с приложениями и с предисловием и примечаниями Льва Поливанова / М. Н. Катков. – М. : Тип-я М.Г.Волчанинова, 1890. – 167 с.
18. Ковалевский М. Н. Средняя школа / М. Н. Ковалевский // История России в XIX веке. Т.7. Ч.3. Эпоха реакции. – СПб. : Тип-я А. и Г. Гранат, 1909. – С. 170–202.
19. Куплетский М. А. Общеобразовательная школа в русском государстве / М. А. Куплетский. – СПб., 1908. – 81 с.
20. Локоть Т. Классицизм и реализм (Основные вопросы реформируемой школы) / Т. Локоть. – М. : Тип-я товарищества И. И. Кушнерев и Ко, 1903. – 67 с.
21. Лотоцкий А. За родную школу / А. Лотоцкий. – М. : Тип-я И.И.Кушнерев и Ко, 1916. – 57 с.
22. Лямбек Э. Иностранные языки в средней школе. Статья вторая / Э. Лямбек // Русская школа. – СПб., 1907. – № 9. – С. 131–136.
23. Лямбек Э. К вопросу о преподавании иностранных языков / Э. Лямбек // Педагогический сборник. – СПб., 1911. – июль. – № VII–XII. – С. 342–348.
24. Масловский А. Ф. Русская общеобразовательная школа. Мысли отца семейства по поводу предстоящей реформы средней школы / А. Ф. Масловский. – СПб., 1900. – 275 с.
25. Мединський С. М. Історія російської педагогіки до Великої Жовтневої Соціалістичної революції / С. М. Мединський. – К.-Х. : Радянська школа, 1938. – 463 с.
26. Мусин-Пушкин А. А. Некоторые общие соображения по вопросу о задачах низшего, среднего и высшего образования / А. А. Мусин-Пушкин. – СПб. : Тип-я главного управления уделов, 1914. – 28 с.
27. Нариси історії українського шкільництва. 1905–1933 рр. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Заповіт, 1996. – 304 с.
28. О системах реального образования. Речь профессора А. В. Летникова, читанная на годичном акте Императорского Московского технического училища в 1871 году. – М. : Тип-я А. И. Машметова и Ко, 1871. – 125 с.
29. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР (вторая половина XIX века) / [отв. ред. А. И. Пискунов]. – М. : Педагогика, 1976. – 600 с.
30. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XXв. / [отв. ред. Э. Д. Днепров]. – М. : Педагогика, 1991. – 449 с.
31. Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина XIX – початок XX століття) : [моногр.] / Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2002. – 331 с.
32. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения (1802–1902) / С. В. Рождественский. – СПб. : Мин. Нар. Прос., 1902. – 785 с.
33. Синицкий Е. Из истории министерства народного просвещения / Е. Синицкий // Вестник воспитания. – 1903. – № 6. – С. 73–110 ; № 7. – С. 37–66.
34. Смирнов В. З. Реформа начальной и средней школы в 60-х годах XIX в. / В. З. Смирнов. – М. : Изд-во Академии педагогических наук РСФСР, 1956. – 312 с.
35. Степанов С. Обзорение проектов реформы средней школы в России, преимущественно в последнее десятилетие (1899–1905 гг.) / С. Степанов // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1907. – Ч. 7. – С. 73–122.
36. Тиандер К. О преподавании немецкой грамматики в русских школах / К. Тиандер // Журнал Министерства народного просвещения. – 1911. – июнь. – Ч. XXXIII. – С. 47–53.
37. Шродер В. Гимназии и реальные училища. Воспитание и обучение / В. Шродер. – Ревель : Тип-я Г.Матизена, 1890. – 472 с.

38. Штейнман И. Мнения иностранных педагогов в Северной Германии, Бадене, Виртемберге и Бельгии о проекте устава реальных училищ в России / И. Штейнман // Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1872. – январь, Ч. CLIX. – С. 95–115.

Анотація

Н.В.Гончаренко

Историография исследования проблемы преподавания иностранных языков в контексте развития реального направления отечественного образования (вторая половина XIX – начало XX века)

Осуществлен историографический обзор источников и выяснено состояние исследования проблемы преподавания иностранных языков в контексте развития реального направления отечественного образования второй половины XIX – начало XX века. Обнаружено, что ученые в своих разведках уделяли внимание таким вопросам исследуемой проблемы, как: истории развития средней школы; реформированию образовательной системы; становлению и функционированию реальных училищ; преимуществ классического и реального образования; методике преподавания отдельных предметов в реальных училищах; совершенствованию учебного процесса; освещению взглядов педагогов на начальное и среднее образование; анализу дискуссий вокруг классицизма и реализма, проектов уставов гимназий; процессу внедрения и распространению иностранных языков в разных типах средних учебных заведений; истории становления организационных принципов, содержания и форм подготовки учителя иностранного языка.

Ключевые слова: реальные учебные заведения, иностранные языки, классическое образование, реформирование образовательной системы.

Summary

N.V.Honcharenko

Historyography of the Investigation of Foreign Languages Teaching Problem in the Contest of Real Native Education Tendencies Development (late XIX early XX century)

Historyographical review of the sources has been made and the state of the investigation of foreign languages teaching problem in the contest of real native education tendencies development of late XIX early XX century has been defined. It was defined that scientists in their researchers paid attention to such problems of the investigation as: secondary school development, reformation of educational system, statement and functioning of real secondary schools, advantages of classical and real education, methodology of some subjects teaching in real secondary schools, the educational process improvement, enlighten of pedagogs' views on the primary and secondary education, analysis of the discussions around classicism and realism and projects of the gymnasium regulations, the process of introducing and spreading of foreign languages in different types of secondary educational establishments, history of the forming of organizing principles, content and form of foreign language teachers' training.

Key words: real educational establishments, foreign languages, classical education, reforming of educational system.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.

УДК [37.032:316,454,3]:929-051 Макаренко А.С.(477) (045)

В.В.ГРЕСЬКОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Гене́за педагогічних поглядів А.Макаренка на домінанти колективного та особистого у вихованні

В статті на основі аналізу історико-педагогічних джерел простежено еволюцію педагогічних поглядів А.Макаренка на домінанти колективного та особистого у вихованні. Встановлено три групи цінностей, на яких побудована його педагогічна система: цінності соціалізації особистості; цінності особистісного розвитку; цінності-умови, від яких залежить формування цінностей першої та другої груп; виділено особливості педагогічної позиції вихователя щодо особистісно орієнтованого підходу до виховання; розкрито можливості використання педагогічних ідей А.Макаренка в реалізації особистісно орієнтованого підходу до виховання в сучасній школі.

Ключові слова: А.С.Макаренко, цінності, виховання, колектив, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціальні і політичні зміни, що відбуваються в Україні, а також постійне зростання наукової інформації роблять надзвичайно актуальною проблему оновлення змісту освіти. Існує нагальна потреба реформувати систему виховання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства. На цьому наголошується у Законі України «Про освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», у державних національних програмах «Освіта» («Україна XXI століття»), «Діти України». З урахуванням цих змін створено проект «Державних стандартів базової і повної середньої освіти».